

¹² ZIVLJENJE IN SVET

T E D E N S K A R E V I J A

ŠTEV. 5

KNJIGA 23.

(LETO XII)

V LJUBLJANI, 31. JANUARJA 1938.



RADOVEDNOST

K L J U K A S T I Č R V

POVZROČITELJ NAJBOLJ RAZŠIRJENE BOLEZNI

DR. MAKS KREMŽAR

Znano nam je, da je tuberkuloza zelo razširjena bolezen. Mislim da je redek kraj, ki bi se lahko postavil, da je brez nje. Za malarijo, sodijo, da je bolnih nekako čez 300 milijonov ljudi na zemlji. Dočim imamo kraje popolnoma brez malarije, brez tuberkuloze pa komaj, je sklepati, da je tuberkuloze še več. Malokomu od laikov pa bo znana bolezen, ki jo nazivamo s kaj čudnim imenom ankilostomiazā; Nemci ji pravijo Hackenwurmkrantheit. Cenijo, da boleha za to boleznijo 500 do 600 milijonov ljudi, torej približno ena tretjina celotnega prebivalstva na zemlji. Doma je ta bolezen predvsem v tropskih krajih, kjer prebiva okroglo 900 milijonov ljudi, kar pomeni, da je čez polovico tropskega prebivalstva okuženega. To so že astronomske številke in ankilostomiazā nosi številčni rekord. Zakaj je tako razširjena in kdo jo povzroča, s tem se hočemo v naslednjem na kratko seznaniti.

Povzročitelja sta črva, prvi ankylostoma duodenale (grško ankylos, zakrivljen, duodenum, črevo dvanaestnik) — slovenski bi mu rekli krivoust ali kljukasti črv, ker ima usta zakrivljena v obliki kljuke (nem. Hackenwurm, angl. hookworm), duodenale pa zato, ker živi v dvanaestniku —, drugi necator (lat. ubijalec) americanus (tudi ankylostoma americ.), torej ameriški ubijalec (ljudi). Prvi je bil odkrit že 1843, drugi pa šele 1903. Ankylostoma duodenale je predvsem parasit starega sveta (old world hookworm), drugi, kakor pove že ime, novega sveta (new world hookworm). V anatomske podrobnosti se na tem mestu ne bomo spuščali, le toliko bodi povedano, da sta si podobna, oba imata zakrivljena usta, le da je drugi nekoliko manjši. Večkrat se družita pri enem in istem individuju in jih zaradi podobnosti niso mogli razlikovati do l. 1903. Popolnoma pa sta si enaka kar se tiče življenjskih pogojev in razmnoževanja. V zmernem pasu in subtropih prevladuje ankylostoma duodenale, v tropih a. americanus.

A. duodenale živi v gornjem delu črevesa, to je v ozkem črevesu. Samec

je dolg 6 — 10 mm, samica 10 — 18 mm; jajčka imajo 0.06 mm in rabijo za razvoj temperaturo 25 — 30° C. vlago in zrak. Po dveh do štirih dneh se iz jajčk razvijejo ličinke, ki dosežejo, ko dozoriijo, pol mm dolžine. Teh razvojnih pogojev ni težko ustvariti, zato se dajo ličinke umetno gojiti v posodah. Ličinke žive najraje v vlažni zemlji, blatu in vodi, kjer vzdržijo do 12 mesecev. *Le zrele ličinke okužijo človeka.*

Poti, po katerih pridejo ličinke v človeško telo, sta dve: 1. S hrano ali vodo skozi usta v želodec in črevo. Po 4 do 6 tednih dozoriijo v spolno godne samce in samice ter se pojavijo v iztrebkih jajčka. V črevju se črva ne razmnožuje, vmesnega gostnika ni. 2. Druga pot je skozi kožo. Ličinke se prevrtajo skozi njo v krvne žile in mezgovnice. Po krvnih žilah dospejo v desno srce, odtod v pljuča, kjer se prerinejo skozi stene pljučnih mešičkov v bronhije, odkoder se podajo po sapniku navzgor v grlo, požiralnik, želodec in črevo. One pa, ki so si izbrale za pot mezgovnice, se večinoma zadržujejo v mezgovnih žlezah, kjer poginejo in poapnijo. Pot skozi kožo je eksperimentalno dokazana. Eksperimentatorji, ki so si obložili kožo z okuženo zemljo, so občutili srbež, ki ga povzročajo ličinke, ko se zavrtajo v kožo, in čez nekoliko tednov so opazili v svojih iztrebkih jajčka. Nogo, ki so jo imeli amputirani, so namazali z okuženim blatom in so na mikroskopičnih rezih kože opazovali ličinke v njej. Na psih so zasledovali pot ličink, kakor je bila opisana zgoraj.

Isti pojav opazamo pri človeških glistah (ascaris lumbricoides), ki jih srečavamo pri naših otrocih. Ta pojav potovanja so razčistili dokončno šele zadnja leta. Iz jajčk, ki jih odlaga glista v človeškem črevesu, se razvijejo ličinke, ki se prevrtajo skozi steno črevesa v krvne in mezgovne žile, odkoder napravijo isto pot kakor ankylostoma. Ko dospejo ličinke v črevo, dozoriijo v spolno godne individuje, pri črvi ankylostoma ravno tako kakor pri glistah. Koino je sam na sebi napravil poizkus. Pogoltnil je 2000 jajčk človeških glist in točno registri-

ral vse spremembe na sebi, ki so nastopale. V izmečku ki ga je izkašljajal, je pod mikroskopom našel ličinke in s tem neizpodbitno dokazal pot človeške gliste. To potovanje smatrajo znanstveniki za biološko nujnost, po kateri so se morali predniki človeške gliste prevrtati skozi kožo kakor ankvlostoma kajti drugače si ne moremo predstavljati, zakaj bi ličinke potovale, ko bi bilo enostavnejše, da se razvijejo kar v črevju v spolno zrele organe.

Pot skozi kožo je po opazovanjih bolj pogosta.

Kako hitro se razmnožuje ankvlostoma, naj pričajo naslednje številke. Samica leže dnevno 6 do 8 tisoč jajčk, v enem gr blata so našli do 19 000 jajčk kar bi na celotno količino blata nanesele okroglo 4.200 000 jajčk. Število črvov v črevju doseže 3 do 5 tisoč.

Posebno ugodni za širjenje in razvoj parazita so kraji, kjer se zbira večje število delavcev kakor v rudnikih, pri vrtnanju predorov, v opekarnah. Tu živijo ljudje po večini v slabih higienskih razmerah, svoje iztrebke odlagajo na poljubnih prostorih, blato se meša z vlažno zemljo, kar je zelo ugodno za razvoj črva. Z rokami grebejo delavci po okuženi zemlji, z rokami nosijo v usta hrano, tobak, v tropskih krajih hodijo ljudje bos, n. pr. delavci na plantažah, nimajo čiste pitne vode, ne stranišč.

V srednji Evropi se pojavlja ankvlostoma le pri delavcih določenega poklica, predvsem pri rudarjih. Zelo razširjen je bil v Nemčiji v rensko-westfalskem rudniškem revirju danes ga skoraj ni več. Tudi v Belgiji, Švici in Holandiji so ga zatrli. Z isto gotovostjo lahko trdimo to za Anglijo in za ozemlje bivše Avstro-Ogrske. Nekateri rudokopi na jugu Francije so bili še med zadnjo vojno močno okuženi. Iz balkanskih držav, kakor vedno, nimamo podatkov. Italija je bila v prejšnjih časih častno zastopana. Baje so ga zanesli iz Italije v Nemčijo pri gradnji Simplonskega tunela. Mrzli kraji, kakor so Severna Rusija in Skandinavija, so brez te nadloge.

V novejšem času imamo endemična nahajališča v južni Rusiji, Transkavkaziji (Baku), Georgiji, potem v Armeniji in Palestini.

V tropskih krajih biva parazit v neizmerni množini. Vse okuženo ozemlje predstavlja pas, ki se razteza do 36.

vzporednika sev. šir. in do 30 vzpor. juž. šir. okoli zemlje. Okužen je najmanj vsak drugi prebivalec.

Parazit se hrani s človeško krvjo, ki jo sesa v steni črevesa. Nasledek je anemija (malokrvnost). Čim več parazitov, tem hitreje peša organizem zaradi izgube krvi. Obenem izloči črv strupe (toksine) ki še bolj slabijo telo. Posebno hude posledice opazamo pri doraščajočih, ki občutno zaostajajo v telesnem razvoju.

Dočim je v Evropi ta bolezen zaradi stalnega zdravstvenega nadzorstva, zdravljenja okuženih in uničevanja parazitov zelo nazadovala, se v tropih okužijo vsako leto na novo milijoni in sto in stotisoči so njena žrtev.

Koliko se dá doseči s sistematičnim zatiranjem ankvlostomiaz, naj povedo številke iz nemško-westfalskega rudniškega revirja. Število bolnih je padlo od 32.576 v l. 1903 na 497 v l. 1912.

Za profilakso in zatiranje ankvlostomiaz sta potrebna samo dva pogoja: 1. Ugotavljanje okuženih in večkratno odpravljanje parazitov iz črevesa. 2. Postavljanje higienskih stranišč v primerni razdalji od delovnega območja in zatiranje parazitov s kemičnimi sredstvi. V praksi seveda zadeva ni tako enostavna. Nemčija je n. pr. izdala do l. 1914 v ta namen okroglo en milijon zlatih mark; do danes je bilo potrebnih še mnogo nadaljnjih milijonov.

V tropskih krajih zatira ankvlostomiaz Rockefellerjeva ustanova (Rockefeller foundation), ki je začela poslovati 1911. l. in prejela glavnico 100 milijonov dolarjev. Zastavila si je na logo, da popolnoma zatira ankvlostomiaz.

Kakšno nevarnost predstavlja za človeštvo kljukasti črv, je izpričal Fülleborn, eden najbolj zaslužnih mož za raziskavanje človeških parazitov, rekoč: »Če se je pojavil kljukasti črv v Južni Ameriki šele za časa konkviste, prinešen po črnih sužnjih, tedaj je bil imenovan črv važen faktor pri propadu centralno- in južno ameriške domorodne kulture, ki je bila nekoč tako cvetoča.« Kulturno in gospodarsko zaostalost v Egiptu, Kini in Indiji ima na vesti po poročilih Rockefellerjeve ustanove v znatni meri ankvlostoma.

Rockefellerjeva ustanova je doslej pregledala okroglo 5 milijonov ljudi, zdravila pa že čez 3 milijone. Ta usta-

nova deluje ravno tako kakor so postopali v nemško-westfalskem okraju. Zdravljenje okuženih, uničevanje parasita, naprava modernih stranišč, higienska prosveta s pomočjo šole in cerkve.

Da bi se dala ankylostomiasa zatreti, do tega cilja je še dolgo pot. Vendar je delovanje Rockefellerjeve ustanove higiensko valedelo, ki je do danes brez primere. Ta cilj se da prak-

tično doseči, o čemer priča uspehi Nemčije v rensko-westfalskem okraju, ki je imela vsaj do svetovne vojne v tem pogledu rekord.

Zaenkrat se moramo zadovoljiti, da so to tako strahovito razširjeno bolezen občutno omejili.

(Po razpravi dr. Zinna-a Ankylostomiasis NDKI I. in A. Brandt, Grundriss d. Zoologie).

PRVI EVROPČI NA JAPONSKEM

V 13. stoletju, ko so vladali močni knezi prostrani azijski državi, Notranji Mongoliji, so bili stiki Evrope z Azijo zelo živahni. Mongolski velikaši so bili naklonjeni evropskim trgovcem in kupčevanje belcev je segalo po kopnem prav do obal kitajske države. Tako je tudi veliki popotnik Marco Polo spoznal življenje v kitajskih mestih in prinesel v Evropo poleg čudovitih zgodb o daljnem orientu prve vesti o otoškem cesarstvu — Zipangu.

L. 1541 so jadrali iz Dodraka v Kočančini, vzdolž kitajske obale proti severu trije portugalski trgovci. Nedaleč od glavnega mesta satsumske kneževine, Kagošima, jih je presenetilo viharo morje in treščilo jadrnico na suho. Bili so to sploh prvi Evropeci, ki jih je čudno naključje vrglo na japonska tla.

Po tem slučajnem odkritju se je posrečilo Portugalcem, da so se v zemlji vzhajajočega sonca za dalje časa ustanovili. Obenem z uspešnim trgovanjem so širili tudi krščanstvo. Leta 1549 je portugalska ladja pripeljala na Japonsko prvega misijonarja iz Evrope, v spremstvu Japonca, ki je po krstu v Makau, portugalski kitajski koloniji, dobil ime Paulo da Santa Fe. Sledilo je še mnogo misijonarjev in ko so se dodobra priučili jeziku, so s križem v roki uspešno prodirali globlje v deželo.

Sredi najživahnejšega prometa in pokristanjevanja se je leta 1552 obrnil visok japonski knez na portugalskega kralja Ivana III. s prošnjo, da bi mu poslal posadko 500 mož na pomoč. Knez je hotel zavojevati Liukiu v kitajskih vodah ter obljubil plačati Portugalcem za pomoč letni davek v bakru in medenini. Leta 1554 so poslali japonski knezi portugalskemu podkralju v indijski koloniji Goa bogate

darove z voščili sreče. L. 1585 so pa odposlanci otoškega cesarstva posetili prestolnico Lisbo v Evropi.

Ne le med preprostim ljudstvom, temveč tudi med japonskimi knezi je pridobivalo krščanstvo zmerom več veljave. Posebno še potem, ko se je več portugalskih trgovcev poročilo z Japonkami. Glavno zbirališče Portugalcev je bil Kiušin, pa tudi Nipon in notranjost cesarstva jim je bila odprta. Izredno živahen promet je tedaj pospeševal trgovanje med portugalsko kolonijo Macao na Kitajskem in japonskimi otoki. Letno so izvozili Portugalci iz Japonske okrog 300 ton zlata! Papež Gregor XIII. je bil l. 1575 izdal portugalskemu kralju Sebastjanu posebno pooblastilo, da ima pravico v imenu krščanstva zasedati Japonsko in jo cerkveno podrediti škofu v Macau.

Duhovni domače vere Šonto so dolgo postrani gledali početje kristjanov na Japonskem. Nagel razmah krščanstva in rastoči ugled Portugalcev jim seveda ni bil po godu. Jeli so podžigati in hujskati ljudi zoper tujce. Slučajno naključje je gonjo proti belim trgovcem in misijonarjem še podkrepilo.

Japonski veliki knez Taikosama je bil nekoč na poti v Jeddo srečal portugalskega škofa. Plemenitaš je pričakoval po tamošnjih običajih počaščenja od škofa s tem, da bo velel ustaviti nosilnico, izstopil in ga pozdravil. Toda škof ni storil ne prvo ne drugo. Taikosama se je razsrdil in nahujskal še od domačih duhovnov, se je odločil, iztrebiti tujce in krščanstvo iz Japonske. Takrat je bilo cesarstvo baš v vojni s Korejo. Še isto leto, 1593., je Taikosama ukazal podložnim knezom katoliške vere, naj se takoj odpravijo s svojimi četami na bojišče. Kmalu potem se je izkrcalo na Koreji pod vrhovnim poveljstvom Agostingha 40.000 Japoncev, po

NAJHUJŠA BOLEZEN

Medicinska družba v Kaliforniji prireja v nekih časovnih presledkih ankete o važnem vprašanju: »Katera bolezen zahteva največ žrtev?« in »Kaj se more storiti zoper njo?«

Primerjanje teh anket s njihovimi izidi nudi vselej pestro sliko sprememb bolezni, ki ogrožajo človeštvo, zdravnikom pa dokazuje, da njihovo delo ni zaman.

Anketa Medicinske družbe v Kaliforniji je dognala, da dve bolezni zahtevata največ žrtev: srčne bolezni in rak. Pokazala pa je tudi, da so zdravniki v borbi s tema sovražnikoma človeštva stopili na pot, ki obeta uspeh.

Ni manjkalo novih predlogov, čudežnih diet in preparatov ter presenetljivih operacijskih metod. Zdelo se je, da bo končni uspeh podoben dognanjem večine prejšnjih anket. En sam odgovor je to preprečil.

Na vprašanje: Katera bolezen zahteva največ žrtev? je odgovoril neki newyorški zdravnik z velikimi, razločnimi črkami: »P o m a n j k a n j e.«

Sidney Sullivan — ip

večini kristjanov. Na svojih zastavah so imele čete vtisnjen rdeč križ. Po zavzetju Koreje je dobil Agostingho ukaz naj zasede še Kitajsko. Tu je krščansko japonsko vojsko doletela zla usoda, kar je maščevalni knez Taikosama tudi želel. Zaradi neugodnega časa za bojevanje, hude lakote in bolezni na Kitajskem je bila skoraj vsa vojska uničena. Tri leta kasneje se je pričelo na Japonskem splošno preganjanje Kristusovih privrincev.

Mržnja do Portugalcev se je še povečala, ko je l. 1599. pristal na japonski obali prvi holandski brod. Nevoščljivost in srd na spretno portugalske trgovce je Holandce privedla tako daleč, da so v protievropskih verskih bojih pomagali Japoncem. Šli so celo tako daleč, da so zanikali svojo privrženost h krščanstvu.

Preganjanje se je medtem nadaljevalo. Lovili so belce in japonske kristjane, jih v velikih množicah mučili, streljali in obešali. Na polotoku Simubara se je utaborilo okrog 70.000 kristjanov. Japonci so dolgo časa oblegali, zaman napadali utrdbe. S topovi so jim prišli na pomoč Holandci in tabor je padel. Kar je ostalo tabornikov še živih, so vse pobili. Končno je vlada iz-

dala ukaz, da morajo zapustiti Japonsko. Holandci, ki so vladi nudili pomoč, so lahko ostali, toda le pod pogojem, da smejo pristati na obalah cesarstva le tri jadrnice na leto. Prav tako ne smejo Holandci letno prodati več kakor za 300.000 taelov blaga. Angleži, ki so poskusili s kupčevanjem na Japonskem l. 1616, so morali zapustiti deželo.

Poslej se ni smel ustaviti v mikadovem cesarstvu noben inozemec. Prav tako je bila pod smrtno kaznijo prepovedana vsaka izselitev Japonca. Cesarstvo se je zaprlo vase, postajalo je zmerom bolj osamljeno, dokler ni Japonska sredi 19. stoletja odprla znova svoje pristane vnanjemu svetu in pričela trgovati.

Holandce so si pa ohranili Japonci še stoletja v hvaležnem spominu. Kakor hitro so spet odprli svojo deželo belcem, so bili holandski uradniki in častniki najbolj priljubljeni. Ko je ruski učenjak Krusenstern s svojo ladjo »Nadeždo« na poti okrog sveta priplul l. 1804 na Japonsko, so cesarski oblastniki, ki so prišli na ladjo, imeli v svoji sredi glavnega ravnatelja holandske trgovske kolonije, M. van Doeffa, njegovega tajnika, tri holandske kapitane in barone Probstsa.

Tako so že prvi stiki Evropecev z otoškim cesarstvom povzročili na Japonskem ostru trenja za nadvlado v svetovni trgovini po morju. Prebrisani »Angleži vzhoda« so pa ostali v spletkarjenju in izkoriščanju zmed med narodi bele rase dosledni mojstri do današnjih dni, ko so zaradi nesloge evropskih velesil poželi za bodočnost Evrope usodepolne uspehe na obalah Tihega oceana. —ine

RAZBURJENA DEŽELA

En sam vrabec je izzval resničen poplahi med farmerji po zapadni Avstraliji. Priredili so splošno gonjo in razpisali lepo nagrado za živega ali mrtvega ptiča. Vrabec je namreč prava šiba bozja za Avstralijo. Po vzhodnih in srednjih pokrajinah se je razmnožil, da je strah in groza, toda zahodnemu delu je bilo doslej prizaneseno: velika puščava, ki se širi po osrčju avstralske celine, je bila do danes glavna ovira za to nadlogo... Vse prekocelinske (transkontinentalne) vlake oblast podrobno pregleduje, vendar s tovarne ladje, vozeče vzdolž obale, je prhnil vrabček tihotapček, ko je brod pristal v Freemantlu. Gosposka je takoj vzbudila ljudstvo in odbori so se izvolili, da poženejo nevšečnega gosta, oziroma pritepenca. nk

J A B O L Č N I P L I N

SKRIVNOSTNI UČINKI V RASTLINSKEM SVETU

Ze pred daljšim časom so opazili, da pripravljajo zgodaj zrela jabolka, ona jabolka, ki pozneje dozoriijo v shrambi do hitrejše dozoritve. Če si hočemo torej »lepotce iz Boskopa« ohraniti prav dolgo, jih ne smemo hraniti poleg gravensteincev ali pa celo pomešane z njimi, kajti v tem primeru bodo tudi lepote dozoreli dosti prej nego običajno. Kakor se je izkazalo, povzroča ta pojav tako zvani »jabolčni plin«, to je plin, ki ga oddaja pred vsem jabolčno meso in ki mu je učinkovita primes ogljikov vodik etilen. Med tem so to lastnost etilena izkoristili in z njegovo pomočjo spreminjajo n. pr. zelene banane v kratkem času v zrele, zlato rumene sadeže.

Razume se samo po sebi, da se znanstveniki s takšno presenetljivo lastnostjo ne zadovoljijo brez nadaljnega in da ji skušajo priti do dna. Tako je mogel slovit, pred nedavnim umrli rastlinski fiziolog prof. dr. Hans Molisch s številnimi, skrbnimi poskusi dognati, da se pospešena dozoritve ne dogaja samo z jabolki, temveč da imajo to lastnost tudi mnogi drugi sadeži. A ne samo med sadeži, temveč tudi med drugimi rastlinskimi deli so ugotovili takšne bolj ali manj presenetljive medsebojne učinke. Tako je prof. Molisch postavil pod steklen zvonec poleg kali grašice ali graha majhna, dozorela jabolka in je opazoval, da je jabolčni plin učinkoval na te kali v manjši ali večji meri, v skladu s tem, koliko časa je trajal njegov vpliv. Če jih je pustil samo za nekoliko ur pod steklom, so pokazale pospešeno

rast. Če je trajalo vplivanje dalj časa, pa so se posebno v rasti v dolžino pokazale motnje. Kali so ostajale kratke ne debele, ter so se začele zelo kriviti. Isti učinek, samo večinoma slabotnejši, se je pokazal, če jih je spravil v družbo z drugimi sadeži. Plin je v vsakem primeru pospeševal rast kali po krajšem vplivanju v močnejši koncentraciji pa je učinkoval škodljivo. To je na zadnje pojav, ki nam je znan, tudi kar se tiče mnogih zdravil, ki učinkujejo v majhnih količinah zdravilno, v večjih pa kot hudi strupi.

Zelo škodljivega se je izkazal sadežni plin za liste in cvete. Če je Molisch položil poleg jabolk pod zvonec n. pr. veje berza, mimoze itd., so te veje že po nekoliko dneh odvrgele svoje liste. Čeprav jim je bilo toplote in vode dovolj na razpolago. Cvetoče veje forsitiije so odvrgele vse cvete že po štirih dneh in cvetoča veja vrbe je v istem času izgubila skoraj vse svoje mačice. Zanimivo pa je, da ne škodujejo po dolgem vplivanju drugim kalem samo sadeži, temveč tudi korenine in celo prerezane čebule, redkve itd. S tem so prvič dokazali, da proizvajajo tudi rastlinske korenine pline in jih oddajajo.

Na kakšen način vpliva etilen, ki ga poedino jabolko v vsem svojem življenju pridelava kvečjemu za tri kubne centimetre, na rastlinske stanice, še ni znano. Toda nekega dne bodo pojasnili tudi to skrivnost in lahko si mislimo, da bodo dobili vrtnarji s tem zelo učinkovit pripomoček v svoje roke. ka-kj

GLEDALIŠČE V ITALIJI

Izmed vseh dramskih avtorjev, katerih dela dajejo letos v Italiji, je na prvem mestu Shakespeare kar je tem bolj pomembno, ker v Italiji še nimajo poštene celotne izdaje njegovih del. Poleg dram velikega Angleža so na drugem redu Goldonijeva dela. Odkar je ministertvo za ljudsko izobrazbo pred dvema letoma ustanovilo v Benetkah Compagnio del Teatro Goldoni, ki velja kot vzor Goldonijevega sloga, je pesnik italijanskega rokokoja v veliki časti. Pesnikova dela izhajajo v novi, skrbno pripravljene in opremljeni izdaji Teatro Goldoni v Benetkah je proglašen za Monumento nazionale v kratkem pa bo rojstna hiša velikega Benečana predana javnosti kot Goldonijev muzej.

Tudi sodobni dramski avtorji se v letošnji zimski sezoni ne morejo pritoževati. V poltretjem mesecu so uprizorili 23 italijanskih in 11 inozemskih premier. To dokazuje, da je italijansko gledališko občinstvo, omejeno na sorazmerno majhno število krajev z gledališči, kljub Shakespeareu in Goldoniju naklonjeno moderni dramatikli.

us

Gledalec zahteva, da mu pokaže oder nekaj nenavadno resničnega in istočasno nekaj izredno oddaljenega in vzvišenega. Irtočasna izpolnitev teh zahtev je — odrski slog.

M. Mell

„KULL MIN ALLAH“

BEDUINSKA TRAGEDIJA

V neki vasi blizu Hebrona je prodal neki Beduin svojo šestnajstletno hčer nekemu petdesetletnemu moškemu. To se pravi, da mu jo je po dolgih pogajanjih za odkupnino izročil kot ženo. Mož je vzel lepo Ajšo s seboj v šotor, obesil na drog belo krpo v znak, da se je pravkar poročil in je začel živeti z njo medene tedne. Ti medeni tedni pa so pokazali mladi ženi, kakšno bo njeno bodoče življenje. Od jutra do večera delo in ob vsakem času udarci. Kmalu ji je bilo zakonskega življenja dovolj. Ušla je in pribežala v očetov šotor. Čeprav se je njen oče bal za odkupnino, vendar je ostala Ajša pri njem. Tam se je spoznala z mladim Ahmedom, ki se je hitro zaljubil vanjo. Ajši je bil mladi Ahmed všeč. Obljubila mu je, da se bo omožila z njim, kakor hitro jo bo osvobodil njegova zakonitega moža. Medtem so se pričela pogajanja med zapuščenim možem, očetom in Ajšo. Mož je vztrajal pri svoji zahtevi, da se mora Ajša vrniti k njemu. »Kupčija je kupčija in zakon je zakon.« je dejal »in Ajša je moja žena in njegova žena mora biti v njegovem šotoru.« Nato je vzel Ahmed svojo puško, šel in ustrelil nadležnega moža. Njegovo truplo je vrgel v star vodnjak in tako je bila zanj zadeva končana. Povedal je Ajši, kaj je storil zanj ter jo prosil, naj zdaj izpolni svojo obljubo in ga vzame za moža.

Ahmed ni niti za trenutek pomislil na policijo. Najbrže zato ne, ker je bilo v zadnjih letih v okolici Hebrona ustreljenih toliko ljudi, ne da bi bila policija koga prišla. To pot pa je bilo drugače. Nekdo je povedal policiji, da leži Ajšin mož s kroglo v glavi v starem vodnjaku in da ta krogla bržkone ni iz njegove puške, pač pa iz kake druge. Neko jutro so policaji obkolili Ahmedov šotor, mu zvezali roke, preden je mogel seči po svoji puški ter ga odpeljali v Jeruzalem. Tam so postavili Ahmeda pred sodišče, kjer se je moral zagovarjati. Ahmed je vse tajil. Nato je državni pravdnik privedel Ajšo kot glavno pričjo. Ajša, prava Beduinka, ponosna in le trenutnemu življenju vdana brez vsake misli na posledice, je samozavestno pripovedovala, kako je Ahmed zaradi nje ustrelil



BEDUINSKI POGLAVAR

lil starca, ker jo ljubi in da bi se bila poročila z njim, če ne bi prišli policaji. Nato se je vzdignil Ahmed in izjavil, da ne pozna ne starca ne Ajše in da ju ni videl nikoli. Toda tudi to ni pomagalo. Sodišče ga je obsodilo na smrt. Na njegov priziv je višje sodišče po dveh mesecih potrdilo smrtno obsodbo.

Čez nekaj dni so par minut pred osmo uro zjutraj razobesili črno zastavo na strehi jetnišnice v Jeruzalemu v znak, da je bila sodba nad Beduinom Abd ul Fatah Ahmedom izvršena v smislu sodnega sklepa »z obeshenjem na vratu, dokler ne bo mrtev«, kakor je bilo sporočeno v razglasu sodnega zdravnika na vratih jetnišnice. Ahmed je svoje malo premoženje pred smrtjo razdelil na dva enaka dela. En del je zapustil svoji materi, drugi del pa Ajši.

Majhna zasebna tragedija, kakršne se dogajajo tudi drugod po svetu, je pomembna zato, ker se je zgodila v deželi, kjer se svobodno kreta nad pet sto ljudi, ki so v zadnjih dveh letih umorili najmanj enega človeka. Sodba sama ni nikak strahovalni vzgled za druge v enakem položaju, kajti čeprav je Beduin strahopeten v napadu, je v trenutku, ko je spoznal, da je zanj vse izgubljeno, fatalističen in ravnodušen. Z mislijo »kull min allah« — vse pride od boga — stopi pod vislice, ne da bi mogel doumeti, zakaj ga bodo obesili, kajti v svojeni srcu pozna smrt in

način likvidacije umora: krvno maščevanje sorodnikov umorjenega. Vmešavanje policije in sodnije je zanj neumljivo vmešavanje v tuje zadeve, ki ga je treba sprejeti samo zato, ker je močnejše od njega.

Razglas sodnega zdravnika na vratih jetnišnice, da je povzročil smrt Beduina Ahmeda prelom hrbtenice, pomeni konec tragedije, za katero se javnost že zato ne zanima, ker je zdaj človeško življenje v Palestini vredno komaj pol piastra, kolikor stane naboj za puško. Ker pa je zgodba popolnoma nepolitična, je vredna pripovedovanja.

Gavriel-d

PODEDOVANA BREZZOBOST

Neki angleški učenjak poroča o neki hinduški družini v provinci Sind, kjer se je v teku zadnjih štirih pokolenj rodilo deset brez zobnih mož. Ti možje so imeli vrhu tega zelo malo las in so postali zgodaž plešasti. Dočim ženske v tej družini nikoli niso kazale takšnih abnormnih znakov, so se redno pojavljali pri moških. Tudi sedanje pokolenje ima može z navedenimi svojimi stvili. To čudno podedljivost je mogoče zasledovati do l. 1780.

Značaj se ravna po prirojenih lastnostih in po vsakdanjem človekovem opraviilu.
J. Mencinger

TRIJE MUŠKETIRJI

ALEXANDRE DUMAS ST. © ILUSTRIRAL NÖRRETRANDERS © P. NATIS N. DOVOLJEN



NA DNUREČNE STRUGE

Ko je bil mož s svojim bremenom sredi reke, je ustavil čoln, vzdignil z obema rokama culo nad glavo ter jo vrgel v vodo. Valovi se takoj pokrili nesrečnico. Veliki krogi so se širili čez površino in se izgubljali ob bregu, kjer so možje še vedno klečali v molitvi.

Cez tri dni so bili štirje prijatelji spet v Parizu. Svojega dupusta niso

prekoračili ter so se še istega večera zglasili pri gospodu de Trevilleu.

»No, gospodje,« jih je vprašal prijazen stotnik, »kako ste se zabavali na svojem izletu?«

»Izvrstno!« je odgovoril Athos zase in za svoje tovariše.



EMANUEL SWEDENBORG

DR. VLAD. TRAVNER

Pred 250 leti (29. I. 1688) se je rodil v Stockholmu eden najgenialnejših, pa tudi najčudovitejših mož, kar jih pozna zgodovina — modroslovec, naravoslovec in duhovidec — Emanuel Swedenborg ali prvotno Swedberg.

Kot sin uglednega protestantskega škofa je užival skrbno domačo vzgojo. Nato je študiral na vseučilišču v Upsali modroslovje, jezikoslovje, prirodopis, matematiko in bogo-

slovje. Da si izpopolni znanje, je prepotoval 1710 — 14 Anglijo, Holandsko, Francijo in Nemčijo. 1716 je postal prisednik rudarskega kolegija v Stockholmu. V tem času je iznašel več strojev, ki so jih uporabljali uspešno v švedskih rudnikih. Istotako je pokazal svojo iznajditeljsko nadarjenost 1718, ko je pri obleganju trdnjave Frederikshald spravil na valjarih sedem švedskih bojnih ladij preko bribov in dolin pet ur daleč. Obenem se je bavil z algebro, astronomijo, nu-



MOLČEČI JEZDECI

V prvih dneh prihodnjega meseca je zapustil kralj Pariz in se vrnil v La Rochelle. Govorice o Buckinghamovi smrti je potrdil Laporte, ki je prinesel zadnji skrivnostni dar umorjenca kraljici. Kraljevo veselje je bilo tako veliko, da ga ni prav nič skrival pred globoko prizadeto Ano Avstrijsko. Kakor vsi slabotni značaji, tako tudi Ludovik XIII. ni poznal blagodušnosti.

Kljub temu vrnitev v La Rochelle ni bila posebno prijetna. Kralj se je dobro zavedal, da bo s svojim prvim ko-

rakom v taborišče spet pod kardinalovim jarmom.

Na drugi strani pa je obnašanje naših štirih prijateljev povzročilo veliko začudenje njihovim tovarišem. Sicer tako veseli mušketirji so jahali okoli s temnimi pogledi in sklonjenimi glavami. Kakor hitro so prišli v kako mesto, in je bil kralj v svojem stanu, so takoj odšli v svoje bivališče ali pa so sedeli v kaki oddaljeni krčmi pri kartah in vinu. Njihovi pogovori so bili tihi. Često so se plaho ozrli, kakor da bi se hoteli prepričati, če kdo ne prisluškuje.

mizmatiko i. dr. ter proučeval zakone plime in oseke. V priznanja teh zaslug je dobil 1719 plemstvo, odsele se je imenoval vedno Swedenborg. V naslednjih letih je obiskal v znanstvene svrhe rudnike na Švedskem, Saksonskem, Češkem in v Avstriji. Plod teh študij so bila obsežna »Opera philosophica et mineralogica« (1734). V tem delu pride prvec do zaključka, da so vse stvari na zemlji v nujni organski in mehanični zvezi. 1736–1740 je prepoštoval znova Nemčijo, Holandsko, Francijo, Italijo in Anglijo ter spisal več naravoslovnih del.

Medtem se je začel baviti tudi z okultnimi problemi. To je umljivo, če upoštevamo tedanje razmere. Naravoslovne vede so bile še v prvem razvoju, očenem pa so se ohranili — kljub aovi prosveti — mnogi stari predsodki. Tako je bila druga polovica 18. stoletja, ki tvori prehod v današnji vek, klasična doba mistike in okultizma. Takrat so živeli številni pustolovci, ki so učili, da so v zvezi z višjimi silami, od katerih so prejeli nadnaravne darove in spoznanja. Taki so bili na primer draždanski duhovidec Schröpler († 1774); zloglasni krotilec hudičev Ivan Jožef Gassner († 1779); znani grof Al. Cagliostro (prav Jožef Balsamo), ki je prepoštoval vso Evropo, zdravil čudežno ljudi, delal zlato, klical duhove itd.; grof St. Germain, ki je trdil, da je star 300 let in da je našel življenjski eliksir, iznajditelj živalskega magnetizma Fr. A. Mesmer († 1815) profesor Adam Weishaupt, ki je ustvaril 1776 čudni red iluminatov in mnogi drugi. Tem zavestnim ali nezavestnim sleparjem in šarlatanom so sledili številni »verniki« vseh stanov in poklicev, deloma, da bi prišli hitro in brez truda do višjega spoznanja, deloma da bi zadostili v tajnih družbah svoji ničemurnosti.

Otrok tega časa je bil tudi Swedenborg. Kakor poprej mrtvo naravo, je hotel sedaj spraviti v svojo »medeljivi sistem« živa bitja, zlasti ljudi in z njimi vred tudi ves nadnaravni svet. Zato je trdil, da je v neposredni zvezi z Bogom, angeli in dušami umrlih, od katerih dobiva čudovite vizije in moči. Kot glavno nalogo pa je smatral ustanovitev Nove (Jeruzalemske) cerkve na podlagi »prave« razlage Razodetja evangelista Janeza. Da se je mogel posvetiti nemoteno tem študijam, je zapustil službo ter živel od svojega premoženja in pokojnine, ki jo je dobival od dvora. Osebnost je bil ljubezniv in dobrohoten, kar je pripomoglo mnogo k njegovim uspehom. Napisal je celo vrsto mistično-teozofskih knjig. 1771 je šel zaradi svojih nauk v Anglijo; v Londonu pa je zbolel in umrl 29. III. 1772.

Kljub fantastičnim nazorom je imel Swedenborg mnogo vnetih prištevcev. Ti so ustanovili lastne občine na Švedskem, Poljskem, v Nemčiji, Angliji in drugod. Nekatere — zlasti v Angliji in Sev. Ameriki — so še ohranile do najnovejših časov pod imenom »New Jerusalem church«.

Imel je pa tudi mnogo hudih nasprotnikov. Med njimi zavzema prvo mesto veliki

nemški modroslovec Imanuel Kant, ki je izdal 1778 »na prigovarjanje znanih in neznanih prijateljev« duhovito satiro »Träume eines Geistersehers«. Ta označuje Swedenborga »kot največjega duhovidca med duhovidci in sanjača med sanjači«, njegove nazore pa kot »prazne špekulacije brez znanstvenega pomeza in moralne vrednosti. Lorej kot povsem nepotrebne fantastične proizvode zapeljane človeške radovednosti; kajti narava sama je določila našemu razumu meje, ki jih ne more prekorati. Da pa je imel Swedenborg kot jasnovidec izredne uspehe, dokazuje ta naslednja dogodka, ki jih omenja Kant v »Sanjabe« in v pismu gđc. Šarloti Knobloch in katerih tudi veliki modroslovec ni mogel pojasniti:

Vdovo holandskega poslanika na švedskem dvoru gospo Marteville je orominjal zlatar Croon na plačilo večje zneska za srebrni pribor, katerega je napravil za njeno pok. moža. Vdova je bila uverjena, da je dolg že poravnal, ni pa našla pobotnice. Zato je prosila Swedenborga, naj vpraša pokojnika, kaj je s to zadevo. Tri dni pozneje je prišel Swedenborg k vdovi, ko je sedela s prijateljicami pri kavi. Povedal ji je, da je pobotnica v skritem predalu neke omare, med korespondenco, kjer so jo tudi našli.

Konec septembra 1756 je prišel Swedenborg iz Anglije v Gothenburg, ki je oddaljen nad 50 milj od Stockholma. Šel je v hišo svojega znanca Williama Castella, kjer je bilo še 15 drugih oseb. Okoli 6. ure zvečer je izjavil Swedenborg navzočim ves preplašen, da je izbruhnil pravkar v Stockholmu na Südermalmu velik požar, ki se naglo širi. Povedal je, katere hiše so že upeljane in da je tudi njegova hiša v nevarnosti. Okoli 8. ure pa je vzkliknil vesel: »Hvala Bogu, ogenj je pogasjen — tretja vrata pred mojo hišo!« Ta požar je opisal tudi guvernerju mesta. Dva dni nato so poročali trgovci iz Stockholma in kraljevi sel, ki je prišel v Gothenburg, o požaru natančno tako, kakor ga je videl v duhu Swedenborg.

MONOLIT NA OTOČJU FIDŽI

Dva ameriška arheologa sta se 2 leti mudila po otokih Tihega oceana in se o praznikih vrnila v New York Brata Bruce in Sheridan Fahnestock sta na ostrvu Vanua Leon, ki pripada omenjeni otoški skupini, zasledila monolit (kip iz enega samega kamna) težak 40 ton (tona = 1000 kg, angleška tona pa 1016,04 kg). Na tem kipu iz kamena celca so vrezane neznane pismenke, prava uganka za starinoslovce. Spričo piče izobrazbe med domačini Južnega morja si človek ne more razložiti, kako to da je monolit mogel biti vrezan s tolikšno spretnostjo Ameriška raziskovalca sta izrekla podmeno ali hipotezo da mora biti ta spomenik iz izginule omike ali iz pogreznjene celine, o kateri so se ohranili legendarni drobci v ustnem izročilu.

JUGOSLOVAN O KITAJCIH

Naš odlični učenjak, bivši generalni inspektor za higieno, dr. Andrej Stampar, ki je l. 1932 tri mesece organiziral zdravstveno higiensko službo na Kitajskem in je pravkar prejel od Zedinjenih držav laskavo ponudbo za predavanja o socialni medicini po tamošnjih univerzah, se je izrazil o prilikah v deželi kitarjev takole:

Potujoč po prostrani kitajski deželi sem spoznal odlične vrline naroda o katerih se pri nas v Evropi kaj malo zna. Kitajci se prebujajo, zato jih sosedje prezirajo, zapostavljajo v naporih njihovega preporoda. Kitajska revolucija traja že dvajset let in v tej dobi se je narod navzel mišljenja, ki včasih tudi slabi, nikakor pa ne zavrača ponosnega duha tradicionalne stare veličine.

Življenje Kitajca se v mnogočem preobraža: največja skrb oblastev pa gre kmetu. Kitajski kmet živi še vedno zelo preprosto in skromno na majhni površini svojega grunta. Z mnogoštevilno družino skrbno obdeluje zemljo, da si prisluži vsakdanji kruh. Pokojnike pokopavajo na svojem posestvu, da ostanejo z njimi tudi po smrti skupaj.

Življenjska slika kitajskega naroda je tako čvrsto razvita in okrepljena, da vzbuja občudovanje nepoučenega človeka. V primorskih mestih, kjer je osredotočena živahna mednarodna trgovina, razvita bogata industrija, kjer sredi velikih palač in vele mestnih podjetij utripa življenje neštevilnih množic, srečavate v majhnih ulicah Kitajce, kako prevažajo na svojih dvo-kolnicah ljudi. Bedni ljudje teko, da jim pot lije s čela. Pogostokrat se utrujen tekač zgrudi, za trenutek odpočije in že se požene znova za zaslužkom. Kolikšna volja do življenja tiči v tem človeku, ki še vedno uspešno tekmuje z modernimi prometnimi vozili!

Potujoč po železnici lahko vidi vsak, kako je Kitajec izkoristil sleherni košček plodne zemlje. Skrbno obdelana gruda prida o tesni povezanosti kitajskega kmeta na rodno zemljo. Razumljivo je tedaj, zakaj Kitajec tako krčevito brani vsako ped svoje oranice. Kdorkoli je videl Kitajca pri delu na polju, se je lahko prepričal, da se ta sto in sto milijonski narod ne bo mogel nikoli trajno podjarmiti.

Zapustil sem Kitajsko globoko preverjen, da se bo prav gotovo iznebila večnih revolucijskih trenj, organizirala in notranje uredila, zedinila ter nudila sebi in drugim še občudovanje vredne sadove. —ie

Običajno mnenje, da uspeh pokvari ljudi, ker jih napravi ničemurne, sebične in samoljubne je napačno. Nasprotno: večinoma jih napravi skromne, potrpežljive in prijazne. Uspeh napravi človeka boljšega, toda ne napravi vedno boljšega pisatelja. Uspeh mu lahko vzame moč, ki mu je prinesla uspeh.

Somer-set Margham

ZALEDENITEV REČNEGA DNA

V posebno hudih zimah se večkrat primeri, da zamrznejo reke daleč na evropski jug. Tudi letos so naše reke gnale s seboj velike množine ledenih ploskev in povzročile mnogo škode. Raziskovati pa moramo med ledom, ki se nabira na površju rek in posebne vrste ledenimi kristali, ki se v veliki množini nakopičijo na dnu korita.

Temeljni led (Grundeis), tako se ta led imenuje, je v ostri zimi 1929. povzročil elektrarnam v Aari in Renu velikansko škodo. Pojav zaledenitve rečnega dna je poznan pri vseh rekah Kanade, Zedinjenih držav, Anglije, ostale Evrope in Sibirijske. Tudi v severnih morjih so ga že opazili. V mrzlih, jasnih nočeh se nabira led na kamenju in drugih predmetih, ki na dnu brzic ovirajo rečni tok. Proti jutru doseže oledenitev višek in je na kraju, kjer reka posebno naglo dere, zelo obsežna.

Globina, do katere struge rek zaledene, je odvisna od krajevnih prilik. V splošnem je globočina strug 12 do 14 m krajna meja, v kateri se še tvori temeljni led. V Nevi so pa zasledili zaledenitev korita v globini 20 m, v severnih morjih celo 31 m pod površino. —ie

MRTVO MESTO

V Jugoslaviji poznamo nekaj opuščanih vasi, n. pr. na otoku Krku. V S. Ameriki, kjer imajo vse največje (the greatest) premore izmrle mesta. Tako je na priliko Silver City, Srebrno, v Skalnem gorovju. Zadnji ter edini njegov prebivalec, Joseph Smith, je ob koncu decembra preminul in naselbina ostane posihala prazna.

Smith je prispel pred 40 leti iz Québeca v Rocky Mountains kot delavec železnice Canadian Pacific Railway. Ko je proga dosegla Castle Mountain, je Smith sklenil ondi ostati. Toda tovariši so šli dalje in so ga pustili.

Iztikajoč po hribih, je S. po svojem mnenju zasledil srebrne žile. Zato se je nastanil v tem kraju. Neki dan se pojavila dva Mehikanca in hitro na to odmevlila. Vendar glas o srebrnih rudnikih se je raznesel in rudosledci so jeli prihajati v obilnem številu. Mesto je na čudežen način niknilo iz tal: plesišča, kavarne, krasne stavbe.

Na žalost pa se je pokazalo, da toliko hvaljeni rudniki ne vsebujejo nikakega srebra. Pustolovci so odrinili dalje, pustivši Silver City na cedilu. Edino J. Smith je bil tako rekoč korenine pogal v mladi aglomeraciji. Bivajoč v svoji bedni baraki se ni maral preseliti v kako razkošno stavbo, kakršnih je bilo na pretek. In se je skromno preživljal z lovom. Ko mu je zdravje resno odpovedalo je bil sprejet v hiralnico, ki jo je osnoval njegov stari prijatelj, očka Lacombe. Tam je izdahnul. Silver City je samo še strašilo. N. K.

SPOMIN NA O. ŽUPANČIČA — ŠESTOŠOLCA

Mislím, da je bilo l. 1894 v »šestih« — takrat edine viš. gimnazije v Ljubljani. Za profesorja slovenščine smo imeli danes pok., takrat mladega g. Al. Virbnika, ki je bil velenadarjen in temeljito izobražen filolog (Skoda, da ni zapustil nič literarnega, in da se bo zato spomin nanj prehitro zbrisal).

Nekoč nam ga prof. Virbnik za domačo nalogo »Pastirsko idilo«. Napravili smo jo vsak po svojih močeh. Oton Župančič — v pesniški obliki. Skoro tri strani heksameta. ov in pentametrov. Prof. Virbnik se je spravil na korekturo te naloge s posebnim veseljem. Popravil je besedo za besedo, misel za mislijo, vrnil nalogo čisto rdečo, pod njo pa pristavil oceno: Odlično Župančičeva naloga je bila potem še predmet ustne diskusije in Virbnikove kritike v razredu. Od te kritike se spominjam le, da bi bil želel profesor — z ozirom na opevano snov — lažji ritem, nego ga je izbral Župančič. Sicer je bil prof. Virbnik zopet poln hvale in navdušenja za mladega (16 letnega) učenca.

Tako nam je prof. Virbnik kot prvi ali kot eden prvih slovenskih inteligentov odkril v rani Župančičevi mladosti — današnjega velikega pesnika. Čast tudi Virbnikovemu spominu!

Dr. St. Lapajne

POSTFESTUM

V dramskem gledališču je naša kulturna javnost snoči na slovesen način počastila 60 letnico našega največjega pesnika Otona Župančiča s premiero nanovo naštudiranega »Veronike Deseniške«. Večer je sicer mnogo izgubil na znanjem siju, ker se v slavjenec v svoji skromnosti umaknil iz Ljubljane, vendar je zagovorno izpričal, koliko iskrenih častilcev ima Oton Župančič v naši družbi. Hiša je bila domala zvrhano polna.

Ponedeljsko »Jutro«, 24. I. 1938.

Kakor je bilo pričakovati, je bilo gledališče ob tej priliki zopet enkrat polno. Če pred osma uro je v njem vladalo slavnostno razpoloženje. Oddolžiti se z vidnim znanjem znakom stavlencu, obenem pa zopet doživeti duhovni užitek na tekočih verzih in slobodnem razpletu visoke tragedije vse to je gledališču dajalo tisto praznično obelisk, ki ga je v kulturni suši naša doba tako redkokdaj deležna.

Ponedeljski »Slovenec«, 24. I. 1938.

Skandal za Ljubljano in našo kulturnost je in ostane, da ob slavnostni predstavi za šestdesetletnico največjega živčnega pesnika in najinovativnejšega gledališkega delavca, upravnika slovenskega gledališča v Ljubljani, ni bilo gledališče polno. — Da v gledališču ni bilo vseh tistih ljudi ki ob vsaki priliki suvereno menijo in krojijo našo kulturo... Da ni bilo v gledališču tistega razpoloženja, ki ga zasluži slavjenec...

Slovenski dom, 24. I. 1938.

Svečanosti so se udeležili zastopniki vseh naših civilnih in vojskih krogov, vseučilišča, srednjih in osnovnih šol, prosvetnih in gospodarskih društev ter velika množica vseh častilcev Župančičeve lepote, resnici in pravici slušče Muze, mož, žen in mladine, ki spodbujajo in ljubijo umetnost mojstra naše besede in pesmi.

Slovenski Narod, 26. I. 1938.

PESNIK I N DRŽAVNA BANKA

Veliki angleški založnik George M. Smith (umrl 1901) pripoveduje v svojih Spominih o pesniku Leighu Huntu, ki je bil prijatelj Byrona, Shelleya in Carlylea, naslednjo zgodbo. Pesnik je bil tedaj star že petdeset let.

Poslovna sposobnost pesnika Huntu ni bila velika. Ko sem ga nekoč obiskal, si je baš razbijal glavo, kako bi znesek 13 šillingov in 9 p odšel od tunta šterlingov. Ob neki drugi priliki bi mu moral plačati 200 funtov ter sem mu izstavil ček »Kaj naj storim s tem kosom papirja?« je vprašal. Rekel sem mu, naj ga pokaže v Angleški banki, pa mu bodo takoj izplačali denar. »Rešil vas bom truda,« sem mu dejal ter poslal v banko po denar. Vtaknil je bankovce skrbno v pisemsko ovojnico in odšel. Čez dva dni je prišel silno vznemirjen k meni in mi povedal da je nje ova žena sežgala bankovce. Ovojnico je bil namreč brezskrbno pustil na mizi in žena jo je vrgla v peč. Pomiril sem ga. Od svojega bančnika sem dobil številke bankovcev. Čeprav je bil Hunt zelo vznemirjen vendar je spotoma kupil kipec Psyhe, ki ga je nosil nezavitega v roki. Takoj sem šel z njim v banko. Sporočil sem namen najinega prihoda, nakar so naju odvedli v neko sobo, kjer so sedeli trije stari gospodje. Nekoliko so naju pustili čakati. Leigh Hunt, ki si je bil med tem ogledal sobo, je slednjič vstal, pristopil k enemu izmed treh starih uradnikov in ga vprašal z začudenim glasom: »To je torej Angleška banka? In vsi sedite tu dan za dnevom, ne da bi videli zelene gordove? Pomislite vendar: Drevesa, cvetlice, lepa pokrajina!« Nato je jezno vprašal: »In s takim življenjem ste zadovoljni?« Pri tem je ves čas držal goli kipec v roki. Se danes vidim začudene obraze uradnikov. »Pojdiva, gospod Hunt,« sem dejal, »gospodje so zelo zaposleni.« Končno se mi je posrečilo, da sem ga odvedel Po opravljenih formalnostih so nama povedali, da nama bodo vrnila vrednost bankovcev po enem letu. Dal sem Huntu takoj denar in on je vesel odšel. us.

Potem ko so ljudje na telefonu in televiziji odkrili tisoč možnosti za življenje daleč od samega sebe, naj bi v naslednjem stoletju iskali potov in sredstev za približanje svojemu lastnemu življenju. Vsi pristojni, katerih imena se začnejo s »tele«, bodo potem prepovedani iznašati bodo zato introvizijo introfon in introptovanje. Železniškemu in drugim prometnim ministrstvom bodo v vseh deželah sledila ministrstva molke in narodne izolacije.

André Maurois

FOTOAMATER

Svetlojake optike za povečavanje

Zelo močne optike so za povečavanje koristne, ker zmanjšujejo osvetlitveni čas ali pa nam dajejo možnost za delo s slabotnejšo žarnico v povečevalniku. Vedeti pa moramo, da dajejo te optike pri polni odprtini nekaj mehkejšo risbo. Ker se s tem zabriše vsaj neka tudi zrno, je to v ostalem uporabna lastnost. Če nam gre za ostro risbo, zaslonimo povečevalni objektiv na 3.5 do 4.5.

Za popisovanje negativov
uporabljamo celofanski papir, na katerega napišemo to, kar želimo, s tušem in risalnim peresom na navadni način. Zapisek prilepimo potem narobe na negativ. Priporočljivo pa je, da papir pri pisanju napremo, da se pod mikrom tušem ne nagrbanci.

Zimske krajine

trpe pogostoma zavoljo premajhnih kontrastov. Kopiranje ali povečavanje na trd papir potem ne daje vedno dobrih uspehov, ker postanejo sence pretrde in niso več podobne zimskim sencam, sencam na snegu. Zato moramo že pri snemanju skrbeti za učinkovit kontrast, in sicer ne samo s sledovi v snegu, temveč pred vsem s kakšno figuro ograjo, drevesnim deblom ali skalo v osredju. Tudi smuči in palice nam lahko rabijo za takšen premišljen kontrast, ki napravi sliko učinkovitejšo.

Kaplje na filmu

Če vzamemo film iz zadnje vode in ga potem obesimo brez nadaljnega, da se posuši, se tvori na njem kaplje, ki ostavijo na filmu, potem ko se posuše, bolj ali manj izrazite usedlinske pege. Iz tega razloga je treba filme, preden jih damo sušiti, obrisati na lahko s čistim, vlažnim kosom vate, z vlažno, mehko usnjeno krpico ali z vlažno viskozno gobo, da poberemo vse kaplje. Pege, ki jih zagledamo na suhem filmu, se dajo odstraniti s tem, da jih oddrgnemo s krpo, ki smo jo namočili v gorilni špirit, ali pa s tem, da položimo film spet v vodo, ga potem obrišemo in posušimo.

Fotografske recepte

si zapiši načelno v tistem vrstnem redu, po katerem je poedine kemikalije raztopiti. Razvijalne raztopine, ki jih sestaviš s prekuhanano vodo, trajajo dalj časa.

Praske in manjše poškodbe
odstranjuje do neke mere zaponov lak. Če ta lak zelo razredčimo in obrizgamo z njim pozitivne, damo tem večji sijaj. Plast zaponovega laka na fotografsko plast steklenih plošč in pozitivov očuva to prask in vlage. Za filme pa uporabljamo v ta namen lak, ki sestoji iz 5 do 10 g damarjeve smole na 100 kubnih centimetrov bencola. Tudi ta lak daje papirnim slikam sijaj.

Preveč izrabljen ustaljevalec
škoduje trpežnosti negativov ali kopij in povečav. V litru normalnega ustaljevalca obdelaj kvečjemu 100 plošč 6.5x9 ali 15 filmov ali 200 kopij 9x12 cm.

Preveč koncentriran ustaljevalec

ni vedno dober, večinoma deluje celo počasneje, a poleti obstoji nevarnost, da dobe plasti zavoljo njega mehurje. Za negativni material sestoji normalni ustaljevalec iz prilične 250 g. fiksirne soli in 25 g natrijevega bisulfita ali kalijevega metabisulfita v litru vode (tej ni nujno potrebno, da bi bila prekuhana, pač pa se soli v topli vodi prej raztope). Za papirje sestavljamo ustaljevalec za isto količino vode s približno polovičnimi količinama fiksirnega natrija in bisulfita. Fiksiranje ne traja za vse vrste materiala enako dolgo, v ne preveč izrabljenem ustaljevalcu pa mora trajati vsaj četiri ure.

Gradacija papirjev

se da z različno koncentracijo ali sestavo razvijalca spreminjati le v majhni meri. Če hočeš dobiti trše ali mehkejše tiske, tedaj je bolj preprosto, da vzameš trši ali mehkejši papir. Tako boš delal vedno z isto razvijalno raztopino in si s tem šediš čas.

K. K.



»DER SATRAP«, druga številka, priobčuje vrsto za ta letni čas aktualnih prispevkov o snemanju veselih ljudi in divjačine v prosti naravi, o fotografiranju v smučarskem svetu in o problemu sončne oble v slikovnem polju. Kratke so preproste, tudi celostranske slike, ki ilustrirajo te prispevke. Opozorjamo na to, da je »Satrap« letos navzlic večjemu formatu cenejši!

»FOTOGRAFICKÝ OBZOR«, glasilo organiziranih češkoslovaških amaterjev, se predstavlja letos v novem, belorodnem ovitku. Vsebinsko je ohranil približno isto lice kakor lan: strokovno napisani članki obravnavajo v prvi številki možnosti infrardeče fotografije, znanost pri povečavah, fotografijo v smučarjevih rokah, med petim je polno zanimivega drobiža iz češkoslovaške amaterske organizacije, o fotografske tehnike, literature itd. Prvostrane, kakor vedno, so v tem obzorju celostranske slikovne priloge. Revija, ki jo moramo našim amaterjem že posebej priporočati, velja zanje še vedno 40 Kč letno in se naroča na naslov: »Fotografický Obzor«, Praha II., Opavského 3., CSR.

»75 JAHRE PHOTO- UND KINOTECHNIK«. To je slavnostni spis, ki ga je izdala znana nemška fotografska industrija. Zess Ilkon ob 75-letnici svojega obstoja. Že po razkošni vnanji opravi in že bolj po svoji vsebini presega okvir običajnega slavnostnega spisa. 75-letnica fotografskega podjetja pomeni že skoraj celotno zgodovino fotografije in v sebi dobi v tej knjigi preproste dragocene podatke o tem, kako sta se fotografija in kinematografija razvijala do svojega sedanjega silnega razmaha. Za nas k lastni fotografske industrije nimamo, pa je še posebno zanimivo zvedeti, kako so takšna podjetja organizirana drugod in kaj vse zmorejo.

Članek F.K.I. opozarjamo, da se v torek 1. t. m. ob 20. v klubskem lokalu prične že napovedani interni tečaj o vseh vprašanih fotografske tehnike, zgodovine in kritike. Obsežno gradivo bodo obravnavali štirje strokovnjaki in ob koncu tečaja, ki se bo nadaljeval nato vsak torek, bo poseben izpit za tiste, ki hočejo sodelovati v klubskih širinah. Član, ki ne opravi tega izpita, ne more postati član širine iz tega razloga in pa zato, ker je popolnoma negotovo, kdaj se bo moral tečaj, s tako obsežno snovjo ponoviti, pozivamo članstvo, naj se ga redno in pozorno udeležuje.

FILATELIJA

Nove znamke po svetu

GRČIJA: Za poroko grškega prestolonaslednika je izdala poštna uprava posebno rdečo rjavo spominsko znamko po 3 drahme s portretoma mladih zakoncev. Znamka je izšla v nakladi pol milijona kosov in se je prodajala na dan poroke. Vsa naklada je bila razprodana.

ŠVEDSKA: V spomin na 250letnico rojstva Emanuela Swedenborga je izdala poštna uprava posebno znamko po 10 oerov z njegovo sliko. Znamka je izšla 25. januarja, na dan obletnice rojstva, za 200 letnico smrti, ki bo v juliju, pa izide enaka znamka za 100 oerov.

FRANCIJA: V zvezi z izpremembo poštne tarife izpreminjajo zadnje čase v Franciji barve dosedanjim frankovnim znamkam. Te dni je izšla stara vrednota po 1 frank v novi lilasto rdečkasti barvi.

FINSKA: Za rdeči križ je tudi letos izšla posebna serija dobrodelnih znamk s štirimi vrednotami, in sicer temno zeleno in rdečo po 50+5 penov, temno rjavo in rdečo po 1.25 marke 25 p. rjavo karminasto in rdečo po 2 m. + 25 p., in temno sinjo in rdečo po 3.25 m. + 35 p. Znamke rdečega križa so tudi letos zelo okusno izdelane.

BOLGARIJA: Na novo je bila izdana sinje zelena frankovna znamka po 30 stotink za tiskovine.

IRSKA: V spomin na dan, ko je začela veljati nova ustava, sta izšli dve priložnostni znamki, in sicer rdeče lilasta po 2 pennyja in sinja po 3 p.

RUSIJA: Nove znamke za letalsko pošto, ki smo jih že mimogrede omenili, imajo, kakor smo zvedeli, naslednje barve: znamka po 10 kopejk je rdeča, rjava in črna, po 20 k. zelena in črna po 30 k. svetlo rjava, temno rjava in črna, po 40 k. temno rjava in črna, po 50 k. siva in črna, po 80 k. črna zelena in črna, po 1 rubelj pa rumena, rjava in črna.

NIZOZEMSKA: Sinja znamka po 12½ centa je dobila pretisk »Cour permanente de Justice internationale« za mednarodno sodišče v Haagu.

MONACO: Ostanke iz prometa vzetih portovnih znamk so dobili pretisk »Postes« in delno tudi novo vrednost. Vsega je 14 različnih vrednot.

GDANSK: Pri letošnjih dobrodelnih znamkah, ki smo jih že omenili, je zbudilo veliko pozornost to da se na treh vrednotah opazi razen gdanskega grba tudi — ključasti križ.

ŠVICA: Prvega februarja izidejo nove portovne znamke. — Za september je napovedan nov švicarski blok, ki bo izdan ob priložnosti razstave znamk v Aaravu.

ANDORA: Izšlo so štiri nove znamke, in sicer rdeča po 25 centimov s sliko St. Colome ter karminasta po 30 c., temno karminasta po 45 c. in temno sinja po 60 c., vse s sliko doline Le Ball.

MADŽARSKA: S sliko državnega upravitelja Horthyja so izšle tri najvišje vrednote poštних znamk, in sicer zelena po 1 pengő, rjava po 2 p. in sinja po 5 p.

JAPONSKA: Izšla je nova frankovna znamka, in sicer rdeče rjava po 1 sen. Tudi za novoletne čestitke so izdali letos Japonci posebno priložnostno znamko po 2 sena v rdeči barvi.

DOMINIKANA: Dominikanska republika je izdala za vseameriški polet naslednje spominske znamke: karminasto po 10 centavov s sliko Kolumbovih ladij škrlatno rdečo po 15 c. s sliko letal, ki zapuščajo otok, temno in svetlo sinjo po 20 c. s sliko Kolumbovega svetilnika, rdečo po 25 c. s sliko letala, zelenkasto po 30 c. s sliko svetilnika septasto po 50 c. s sliko letala, olivno po 75 c. s sliko svetilnika in oranžno po 1 peso s sliko Kolumbovih ladij.

SALVADOR: Izšlo je sedem novih letalskih znamk, in sicer oranžno po 15 centimov, zeleno po 20 c., vijoličasto po 25 c., rjavo po 30 c., sinjo po 40 c., črno po 1 colon in karminasto po 5 colonov, minasta po 1½ p., siva po 2 p., sinja po 3 p., rdeča po 4 p., vijoličasta po 6 p., olivna po 9 p., črna in oranžna po 1 šiling, škrlatna in temno sinja na sinjem papirju po 2 š., črna in rdeča na sinjem papirju po 2½ š., zelena in rdeča na rumenem papirju po 5 š., zelena in rdeča na zelenem papirju po 10 š. in škrlatna in črna na rdečem papirju po 1 funt.

BOLIVIJA: Izdana je bila nova frankovna znamka po 1 cent s sliko predsednika Silesa.

NEWFOUNDLAND: Zaradi izpremembe poštne tarife je izšla nova znamka po 48 centov rjavkaste barve z isto sliko, kakršno je imela doslej znamka po 30 c.

BARBADOS: S sliko Jurija VI. so izšle naslednje znamke: zelena po ½ pennyja, rdeča po 1 p., oranžna po 1½ p., sinja po 2½ p., rjava po 3 p., siva po 4 p., lilasta po 6 p., olivno zelena po 1 šiling in škrlatna po 2½ š.

Ponarejevalci znamk

Pred kratkim je nastal v mednarodnih filatelističnih krogih velik škandal zaradi raznih ponarejenih blokov. Neki ponarejevalci so delali na debelo bloke bratislavске razstave, drugi pa so kar sami izdali neki turški blok, ki so ga prodajali lahkovernim zbiralcem in celo trgovcem. Naposled so ponarejevalce dobili v Monakovem in sicer so bili štirje — Zagrebčani. Prodajali so tudi še razne druge falzifikate. Tisti, ki so bili od njih oškodovani, naj se priglase pri policijskemu ravnanstvu na Dunaju ali pa v Monakovem, da bo mogoče ugotoviti vso škodo, ki je bila, kakor kaže, zelo visoka. Tudi nekateri listi so nasledili falzificiranemu turškemu bloku, ki Turčije sploh nikoli ni videl. Med novostmi ga je n. pr. napovedala celo Neue Zürcher Zeitung, ki ima najtesnejše zveze z znano švicarsko firmo Zumstein. B. R.

RAZSVETLJAVNA NA AVTOMOBILSKIH CESTAH

Narastajoči avtomobilski promet zahteva razsvetljavo cest z instaliranimi svetilkami, kajti avtomobilski reflektorji povzročajo slepenje in nesreče. Oko more sicer zaznati ulomke svetlinih moči, ne more pa dovolj hitro slediti svetlobni jakosti.

Površina ceste ima pri tem veliko vlogo. Betonske ceste so v tem oziru vzorne, ker se ponoči odražajo kot svetle proge, medtem ko ostanejo asfaltne ceste črne. V mnogih deželah so začeli inženjerji proučavati učinkovanje raznih svetlobnih defektov na oči. V tem pogledu je Francija na prvem mestu. Cesta med Pouguesom in Never-som, imenovana »route laboratoire«, služi tehničnim meritvam. Svetilke v Franciji vise zelo visoko (približno 9,5 m) nad tlemi. Ceste pa so dobro razsvetljene ter se ne svetijo tako kakor na Angleškem.

Navadne žarnice napravljajo svetlobne hribe in doline. To se pravi: okoli svetilnika je močna luč, med dvema svetilnikoma pa slaba. Svetlobna tehnika je zdaj ustvarila svetilnice, ki jih poznamo iz neonske reklame. Te s plinom polnjene svetilke ne slepijo, toda njih instalacija je dražja, ker rabijo zaradi višje napetosti transformatorje. Njih luč je rumenkasta. Avtomobili morejo voziti tudi brez reflektorjev. V zadnjem času nameravajo zaradi jesenske megle razsvetliti ceste s strani obrobni kamnov.

V inozemstvu smotno razsvetljujejo ceste. Zlasti v Belgiji, na Nizozemskem, v Angliji in v Ameriki. Na Francoskem so cesto Pariz—Versailles razsvetlili tako, kakor že imenovano »route laboratoire«. Prav tako so razsvetlili cesto Aix—Marseille. V Italiji so instalirali stalno razsvetljavo na cesti Rim—Milan. Tudi Nemčija je začela razsvetljevati svoje avtomobilske ceste. Statistika v teh deželah kaže zmanjšanje števila prometnih nesreč v nočnem času.

Inž. F. P.

PROBLEM VOJAKOV NAJEMNIKOV

Francoski naziv za ovratnico — cravatte — nas živo spominja, da so Hrvatje nekoč hodili po Evropi tujim vladarjem kot vojščaki v službo. Ta navada pa nikjer ni bila toliko zakoreninjena kot v Švici. V Vatikanu porabljajo še zdaj švicarske uniformirance. »Le suisse« pomeni v Molièrovi govorici: (cerkveni) vratar. Če ni kraljarja, ni švajcarja ali po nemško: kein Kreuzer, kein Schweizer, po francosko: point d'argent, point de suisse!

Vprašanje najemništva spada med najtežja, kar se jih je Zveznikom postavljalo cel stoletja. To perečo zadevo je spravljal na deske, ki svet pomenijo, švicarski pisatelj César von Arx z Igro Izdajstvo pri Novari, končano l. 1933., uprizorjeno v l. 1934. v Curihu, nato še v Nemčiji in Avstriji. Pred božičem 1937. je izšla v Clercovev prevodu La Trahison de Novare (zal. G. Meyer,

Genève). Odrsko je posrečena, kakor da jo je zasnoval Scribe ali Sardou. Zato bo po vsej priliki napravila še dolgo pot po svetovnih gledališčih.

A. D.

IGLU — HISA IZ LEDU

Eskimska zavetišča iz snežnih ploč in kep nimajo z našimi donebniki skoro nobene podobnosti. Na pogled so kar zabavne. V njih seveda ni osrednje kurjave niti dvigal. Centralno ogrevanje bi bilo pogubno za te enozimne stavbe, ki človeka zaščitijo prav dobro pred mrazom, celo ob najnižjih temperaturah. Brez igluj bi bilo nemogoče potovati po daljnem severu. Lovec, ki ga je zatela vihra, bi bil neizbežno izgubljen, ako ne bi mogel v vsej naglici zgraditi snežnega zaklona. Sodobni raziskovalci uporabljajo včasih tudi takšno zavetje. Gradnja take kočice zahteva poldrugo uro dela ali še več. Vendar se je našel nedavno Eskimec Ivitok, rekordnik v postavljanju igluj. Ameriški dnevnik poroča, da je ta spretni in okretni mož dovršil svojo ledeno bajto v picle pol ure, točno: 26 minutah. Njegov rekord ni brez praktičnega pomena, kar se ne more trditi o vseh možnih rekordih naše dobe.

nk

PRAKTIČNE NOVOTE

Nekaj praktičnega za gospodinje

Obešanje metel je že marsikateri gospodinji, ki se ji je mudilo, izvabilo vzdihljaje. Vrvica skozi ročaj metle se je zaplela in jo je bilo treba razvozljati, včasih se je tudi pretrgala. Kot odpomoč takšnim ma-



lim neprijetnostim je bilo na trgu že več obešalnikov za metle, ki so se bolj ali manj obnesli. Preprosta priprava te vrste je obešalnik iz poniklane kovine, ki ima v pravih presledkih prosto viseče štirikotne kovinske okvirčke. Ročaj metle se uvede od spodaj v štirikotni izrez in s tem se že samodelno pritrdi. Mali obešalnik ni drag in je priporočljiv že zavoljo tega, ker daje metlam in krtačam vseh vrst določeno mesto, pa jim čuva metlišča in ščetina.



PROBLEM 230

Dr. W. Stooss



Mat v dveh potezah

Rešitev problema 229

1. Da8—c8

ZA BISTRE GLAVE

371

4 otroci 32 let

Peter ima 4 otroke. Tonček, najstarejši, šteje istooliko let, kolikor Anica in Ida skupaj. Anica je tri leta starejša od Janka. Janko je dve leti starejši od Ide. Skupaj štejejo vsi otroci 32 let.

Koliko šteje vsak izmed njih?

372

Hči, mati in babica

Marjetkina mati je osemkrat starejša od Marjetke. Babica pa dvakrat starejša od matere. Vsi trije skupaj štejejo 125 let. Koliko let je Marjetki, koliko njeni materi in koliko babici?

373

Jabolka

Za 36 din je mogoče kupiti za 6 kg več jabolk določene vrste ne, o jabolk druge vrste. Če bi bila prva vrsta kilogram za 30 par dražja, bi mogli za isto vsoto dobiti le 5 kg več nego druge vrste. Po čem sta obe vrsti?

NENAVADNA PRIKAZEN

Bratislavski zdravniki proučujejo prav tako nenavaden kakor zanimiv primer nenastitljivosti. Gre za neko dvanajstletno dekletce, hčer visokega uradnika, ki živi v dobrem gospodarskem razmerju. Deklet-

ce namreč ni nikoli sito, čeprav zaužije velike množine jedi. Moralo se je celo pred sodiščem zagovarjati zaradi svoje nenastitljivosti. Izredno obilna hrana doma ji ne zadostuje, ampak »mora« naravnost krasti jedi pri sosedih, po trgovinah in avtomatskih restavrantih. Dekletce je sicer popolnoma normalno. Na sodišču so priče izpovedale, da je dekletce v teku dopoldneva po rednem zajtrku doma kjer je pojedla juho, veliko porcijo mesa z ohrovtom in cmoki, zaužilo v nadaljnjih štirih urah še en kg mešanega narezka, štiri škatle konzerviranih rib, pol kg konfekta in pol kg dateljnov. Sodniki je niso obsodili zaradi kraje, pač pa so jo izročili v neki sanatorij, kjer je zdaj predmet medicinske vede.

—4t.

Čakati na srečo, pomeni čakati na smrt.

(Niponski pregovor)

STAVBNI NAČRT



Premožen posestnik ima na svojem vrtu hišico, ki bi jo rad povečal. Osnovna ploskev nove hišice naj bi bila še enkrat večja od sedanje, vendar pa gospodar želi, da bi vse stranice tudi pri novi hišici ohranile točno prvotno velikost.

Kako mu je ustregel iznajdljivi stavbenik?